

Michał Pytel

Eurokomunizm

Jak komuniści próbowali oszukać Zachód?

Komunizm a eurokomunizm

Komunizm kojarzy się dziś przede wszystkim z czasami zimnej wojny, z tym, że kiedy w Polsce panował ten system, nasi dziadkowie cierpieli z powodu biedy i prześladowań. A z czym, jeśli w ogóle z czymkolwiek, kojarzy się eurokomunizm? Eurokomunizm to nurt ideowy i programowy przyjęty przez komunistyczne partie polityczne w krajach Europy Zachodniej w połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku¹. Żeby naprawdę zrozumieć, czym jest eurokomunizm i czym różni się od „zwykłego” komunizmu, trzeba poznać i zrozumieć koncepcje, które leżą u podstaw dzisiejszej zachodnioeuropejskiej oraz amerykańskiej lewicy. Należy przy tym pamiętać, że świat, w którym żyjemy, jest niezwykle zróżnicowanym

i skomplikowanym miejscem. Różnice między stylem życia oraz sposobem myślenia poszczególnych ludzi i narodów do dziś pozostają ogromne, i to pomimo ery globalizacji, w którą jako ludzkość dynamicznie wstąpiliśmy wraz z rozwojem techniki i technologii produkcji, handlu czy przetwarzania oraz dystrybuowania informacji.

Co zakłada marksizm?

Globalizacji uległy również idee polityczne, które rozprzestrzeniły się po całym świecie. Jedną z nich jest marksizm, czyli światopogląd dotyczący polityki, społeczeństwa i gospodarki, wymyślony w XIX wieku przez niemieckich myślicieli Karola Marksa i Fryderyka Engelsa². Klasyczny, dziewiętnastowieczny marksizm zakładał, że wszyscy ludzie są podzieleni

---

¹ Tormey S., Townshend J., *Od teorii krytycznej do postmarksizmu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010, s. 95-96.

² Legutko R., *Marksizm*, encyklopedia.pwn.pl, dostęp online: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/marksizm;3937974.html>.

na klasy społeczne, a najważniejszą linią podziału pomiędzy nimi okazuje się ich stosunek do posiadania środków produkcji, czyli rzeczy, takich jak: ziemia, narzędzia, maszyny czy fabryki, dzięki którym można produkować różnego rodzaju dobra. Klasę społeczną, która dysponuje środkami produkcji, marksiści nazwali burżuazją, a klasę, która ich nie posiada i, żeby zarobić potrzebne do życia pieniądze, zatrudnia się u burżujów do pracy – proletariatem³. Ten podział, zdaniem twórców marksizmu, musi zakończyć się wielką rewolucją, wskutek której uciskani proletariusze przemocą obalą istniejący, kapitalistyczny system społeczny i doprowadzą do komunizmu, czyli ostatecznej dla ludzkości formy funkcjonowania społeczeństwa⁴. W nowym idealnym systemie żadne środki produkcji nie będą posiadały swoich właścicieli, a wytwarzane przez nie dobra staną się wspólne dla wszystkich ludzi. Tak rozumiany marksizm został wykorzystany do przeprowadzenia krwawych rewolucji m.in. w Chinach czy Rosji, niosąc ze sobą krwawy terror i śmierć dziesiątek milionów ludzi⁵. Po zakończeniu II wojny światowej świat podzielił się na dwa wielkie, rywalizujące ze sobą obozy: kapitalistyczny, w Ameryce Północnej i Europie Zachodniej, w którym obowiązywały kapitalizm i demokracja, oraz komunistyczny – narzucony znacznej części Azji i Europy Środkowo-Wschodniej, w którym panowały socjalizm, będący wczesną formą komunizmu, i tzw. dyktatura proletariatu, czyli de facto totalitaryzm.

Nowy nurt marksizmu

W Europie Zachodniej, dzięki pluralizmowi i wolnym wyborom, funkcjonowały również lewicowe partie polityczne, które w swoich programach odwoływały się do komunizmu. W połowie lat siedemdziesiątych postanowiły one jednak w znacznym stopniu odciąć się od polityki, jaka była prowadzona w największym wówczas państwie

---

³ Engels F., Marks K., *Manifest Partii Komunistycznej*, Warszawa: Studenckie Koło Filozofii Marksistowskiej UW, 2007, s. 3, dostęp online: https://www.ce.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/4.-kapitalizm_marks_engels_manifest-komunistyczny.pdf.

⁴ *Ibidem*, s. 21.

⁵ Courtois S., *Zbrodnie komunizmu* [w:] Bartošek K., Courtois S., Margolin J. L., Paczkowski A., Panné J. L., Werth N., *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, Warszawa: Wydawnictwo Prószyński i S-ka, 1999., s. 25-26.

komunistycznym, czyli w Związku Sowieckim. W 1975 roku francuskie i włoskie partie komunistyczne wydały „Manifest eurokomunizmu”. Jego założenia zostały przedstawione w 1977 roku w pracy sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Hiszpanii Santiago Carrillo „Eurokomunizm a państwo”⁶. Według Simona Tormeya i Julesa Townshenda, autorów książki „Od teorii krytycznej do postmarksizmu”, eurokomunizm stanowił próbę uczynienia europejskich partii komunistycznych bardziej przyjaznymi dla wyborców poprzez odrzucenie starego marksistowsko-leninowskiego słownictwa, takiego jak „dyktatura proletariatu”, oraz zdystansowanie się od Związku Sowieckiego i ukierunkowanie na nowe ruchy społeczne⁷. Eurokomuniści zdecydowali się zatem zmienić postulowaną przez Marksa taktykę dojścia do komunizmu. Porzucili krwawą rewolucję proletariatu i postanowili dążyć do reformy systemu kapitalistycznego poprzez wybory i demokrację parlamentarną. Zamiast skupiać się na klasie robotniczej, woleli skoncentrować większą uwagę na innych grupach społecznych, tak aby z wielu mniejszości zbudować siłę, która poprze komunizm⁸. Sam komunizm, czyli odebranie ludziom prawa do posiadania własności prywatnej, pozostał jednak niezmiennym celem ich dążeń, a idea eurokomunizmu jest żywa w Zachodniej Europie do dziś.

Postmarksizm

Eurokomunizm był przejawem zmian, jakie dokonały się w myśleniu ideologów marksizmu w drugiej połowie XX wieku. Zmiany te okazały się na tyle istotne, że ideologię z nich wynikającą nazwano „postmarksizmem”. Sam „postmarksizm” – ze względu na zróżnicowanie poglądów ideologów, którzy mogą być zaliczeni do tego nurtu – jest terminem trudnym do zdefiniowania⁹. Wskazuje się, że kluczowym momentem, w którym postmarksizm na polach intelektualnym,

---

⁶ Bodnar A. (red.), *Nauka o polityce. Podręcznik akademicki pod redakcją Artura Bodnara*, Warszawa: PWN, 1984, s. 288-289.

⁷ Tormey S., Townshend J., *op. cit.*, s. 95-96.

⁸ *Ibidem*, s. 107-108.

⁹ *Ibidem*, s. 10.

socjologicznym i politycznym zaczął zajmować miejsce marksizmu, był rok 1968. Wówczas na skutek wydarzeń, takich jak Praska Wiosna czy protesty we Francji, doszło do kryzysu zarówno wschodniego, jak i zachodniego marksizmu. Odpowiedzią na te trudności stała się szeroka oferta nurtów postmarksistowskich, których wspólnymi cechami były: brak wiary w możliwość „prostego” powrotu do myśli Marksa oraz popieranie jego postulatów pomimo jednoczesnego odrzucania części poglądów i zaprezentowanych rozwiązań¹⁰. Postmarksizm miał zatem na celu uaktualnienie i dostosowanie metod zaproponowanych przez Karola Marksa do praktyki współczesnego życia społecznego, prawnego i politycznego. Stanowił receptę lewicowych ideologów na zmieniające się warunki otaczającego ich świata, w którym tezy marksizmu okazały się nieprawdziwe lub straciły poparcie szerokich mas społeczeństwa. Tym samym postmarksizm, przecząc podstawowym zasadom marksizmu, dążył jednocześnie do realizacji jego założeń¹¹.

Od eurokomunizmu do socjaldemokracji

Jak wyjaśnia historyk Jarosław Tomaszewicz, „próba zrewitalizowania komunizmu – przy zachowaniu jego marksistowskiego rdzenia – przez »europeizację« poniosła fiasko”. Na dłuższą metę eurokomunizm, który miał dostosować pierwotną doktrynę do realiów Europy Zachodniej, okazał się eksperymentem nieskutecznym. Z jednej strony komuniści wierni ortodoksyjnej wykładni marksizmu odrzucili nowy nurt, a z drugiej strony – politycy o nastawieniu reformistycznym zaczęli przyjmować kurs socjaldemokratyczny. Naukowiec wskazuje na przypadek Włoskiej Partii Komunistycznej, która została rozbita na Partię Odnowy Komunistycznej (ortodoksja) oraz Partię Demokratycznej Lewicy (reformizm). Jego zdaniem „w ten sposób eurokomunizm okazał się ważnym etapem w procesie transformacji partii komunistycznych w socjaldemokratyczne”¹². Można go zatem uznać za swojego rodzaju „brakujące ogniwo” między

---

¹⁰ *Ibidem*, s. 12.

¹¹ Pytel M., *Postmarksizm a polityka Unii Europejskiej*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 2020., s.10.

¹² J. Tomaszewicz, *Między faszyzmem i anarchizmem. Nowe idee dla Nowej Ery*, Pyskowice: Wydawnictwo Zima, 2000., s. 68.

stalinizmem

a socjaldemokracją, a nawet element schyłkowy procesu utraty masowego poparcia społecznego przez europejskie partie komunistyczne.

Próba oszukania Zachodu

Korzenie wielu dzisiejszych socjaldemokratycznych partii politycznych w Europie sięgają eurokomunizmu, a zatem wyrastają wprost z komunizmu i myśli politycznej Karola Marksa. Zmianami w stosunku do klasycznego marksizmu, jakie pojawiły się w myśli eurokomunistycznej, są: odrzucenie totalitaryzmu, rewolucji społecznej i dyktatury proletariatu. Eurokomunizm zakładał, że socjalizm można zaprowadzić w ramach demokracji parlamentarnej oraz opowiadał się za systemem wielopartyjnym

i pluralizmem politycznym. Zamiast „walki klas” głosił ideę tzw. kompromisu historycznego, który miał pogodzić zwaśnione dotąd ze sobą klasy społeczne. Popierał ideę państwa świeckiego, przy jednoczesnym zagwarantowaniu swobody religijnej. W kwestiach związanych z polityką zagraniczną eurokomuniści z jednej strony popierali istnienie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, przekształconej później w Unię Europejską, a z drugiej strony – odmawiali Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego prawa do kierowania ruchem komunistycznym na całym świecie. Eurokomunizm pozostawał także krytyczny wobec interwencji zbrojnych ZSRS oraz łamania przez niego praw człowieka¹³. Niemniej jednak powstanie eurokomunizmu należy uznać za próbę oszukania europejskich społeczeństw. Pozorne zmiany, takie jak rezygnacja z używania niektórych określeń i odcięcie się od totalitarnych metod, nie zmieniły chęci zaprowadzenia komunizmu, który – jak pokazuje historia – we wszystkich krajach kończył się odebraniem ludziom ich wolności.

---

¹³ *Ibidem*, s. 65-68.